

כוח המשלוח המרוקאי במלחמת יום הכיפורים

שאול שי

מאמר זה פורסם לראשונה במבט למל"מ, גיליון 79, ספטמבר 2017

מערכת התיאומים בין מצרים לסוריה לקראת מלחמת יום הכיפורים החלה כבר בסוף שנת 1971 במגעים חשאיים שקוימו בין המדינות. לנשיאי מצרים וסוריה היה ברור כי שמירת הסודיות סביב ההכנות למלחמה מהווה תנאי הכרחי להצלחתה, אולם מנגד היה צורך לנסות לרתום מבעוד מועד את מדינות ערב למערכה הצפויה והדבר נעשה מבלי לשתפן בפרטי תכניות המלחמה ועיתויה.

חלקם של כוחות המשלוח העיראקיים והכוחות הירדניים במלחמת יוה"כ זכו למחקרים ופרסומים רבים אולם השתתפותו של כוח המשלוח המרוקני כמעט לא זכה להתייחסות בעוד שכוחות משלוח הגיעו לסוריה ומצרים לאחר שהמלחמה החלה, רק הכוח המרוקני הגיע מבעוד מועד ושולב במתקפה הסורית ברמת הגולן. מאמר זה ינסה לרכז את המידע הקיים בנושא כוח המשלוח המרוקני וכן אפשרות של התרעה על המלחמה הצפויה שהוחמצה.

יחסי ישראל - מרוקו

ישראל החלה בפיתוח הקשרים שלה עם מרוקו עוד בתקופה שמרוקו נשלטה ע"י צרפת. בתקופה זו עיקר מאמציה של ישראל התמקדו בהעלאת יהודי מרוקו. זמן קצר לאחר שמרוקו זכתה בעצמאותה ב - 2 במרס 1956, החלה ישראל לטפח עמה קשרים חשאיים שהובלו ע"י המוסד. במוקד הקשרים עמד המשך נושא העלאת יהודי מרוקו, אך עד מהרה הורחבו הקשרים לשיתוף פעולה מודיעיני וביטחוני. מלחמת מרוקו – אלג'יריה (1965), היוותה הזדמנות לשדרוג היחסים, כאשר ישראל מכרה למרוקו ציוד צבאי, ובכלל זה את טנקי ה-AMX 13 שהיו ברשותה ושיגרה מדריכים לאמן את הטנקיסטים המרוקאים. מלך מרוקו היה מעורב במהלכים מדיניים חשאיים של קידום מגעים מדיניים בין מדינת ישראל למדינות ערביות ואש"פ.¹

בתחילת ספטמבר 1973 לנוכח המתוחות שגאתה בגבול בין סוריה לישראל ברמת הגולן, הודיע ראש אגף המודיעין במטכ"ל המרוקני, קולונל מוחמד בן – עלי, לרפי מידן, ראש שלוחת המוסד במרוקו, על כוונתו של המלך לשגר לסוריה "כוח סמלי" כאות סולידריות עם חאפז אל אסד.² האם המסר נועד לשמש כהתרעה למדינת ישראל על המלחמה הקרבה, על כך יידון בהמשך.

מכל מקום, תוך תיאום עם שר הביטחון, משה דיין, הורה ראש המוסד, צבי זמיר, לרפי מידן לעזוב מיד את רבאט כמחאה על מה שנראה בישראל כ"כפיות טובה" מצד מרוקו. ראש המודיעין המרוקני, דלימי, ניסה לשכנע את מידן להישאר ברבאט אך ההוראה מישראל הייתה חד משמעית והוא עזב את מרוקו והשאיר במרוקו את סגנו אברהם זאבי ושני אלחוטנים. כאשר פרצה מלחמת יוה"כ עזבו גם הם את רבאט.³

ההכנות למלחמה⁴

כוח המשלוח המרוקני החל להגיע לסוריה כבר במרס 1973. בתקשורת הערבית פורסם כי גדוד חי"ר מרוקני הגיע לנמל לטקיה בסוריה על מנת להתייצב לימין סוריה מול ישראל. בהודעה נמסר כי הכוח המרוקני יתגבר את הכוחות הסורים הערוכים מול חזית רמת הגולן. בישראל לא ייחסו לדיווח חשיבות וציינו כי הכוח אינו מהווה איום ממשי על ישראל.⁵

עד חודש יולי 1973 הושלמה צבירת הכוחות המרוקנים בסוריה וכוח המשלוח כלל:

רגימנט (פוג') חיל הרגלים (חי"ר) מס' 12 בהרכב 5 פלוגות חיל רגלים ויחידות סיוע שכללו מרגמות 120 מ"מ ותותחים ללא רתע (תול"רים).

גדוד טנקים מס' 6 שכלל 33 טנקים מסוג טי 55.

פלוגת נגמשי"ם שכללה 14 נגמשי"ם מסוג טופאז.

יחידות סיוע ושירותים.

במסמכים הסוריים כונה הכוח "חיל המשלוח המרוקני להגנה על המולדת הערבית". בראש הכוח עמד גנרל (לואא) עבד אלסלאם עאמר אלצפירי.

במהלך חודש ספטמבר 1973 ביצע הכוח המרוקני בסוריה תרגיל בשם "פידא", שכלל גם ירי באש חיה. לא ברור מה הייתה מידת המעורבות ושיתוף הפעולה של הצבא הסורי בתרגיל. מכל מקום נראה כי התרגיל תרם לשיפור כשירות הכוחות המרוקנים והיכרותם עם זירת הפעילות החדשה.

לקראת סוף ספטמבר 1973 נערך הכוח המרוקני, במסגרת היערכות החירום של צבא סוריה, בשיפולי החרמון, ככל הנראה כבר בהתאם למשימות שייעדו לו הסורים במסגרת המתקפה של ה-6 באוקטובר. הכוח המרוקני הוכפף לדיביזיית חי"ר מס' 7 הסורית ושולב בהכנות ובנוהל הקרב שלה לקראת המלחמה.

את ההיערכות המלאה במערכי החירום ההגנתיים שלהם, מהם יצאו להתקפה היסוו הסורים במתווה של תרגיל מטכ"לי ("משרוע 110") חריג בהיקפו, משולב בתרגיל עם גייסות שנועד להתחיל ב-6 באוקטובר. עם זאת, סייעה להם בהסוואת הפעילות המכונה למלחמה התקרית האווירית ב-13 בספטמבר 1973, שבמהלכה הופלו 13 מטוסים סוריים. המפלה הקשה שספג חיל האוויר הסורי הביאה להערכה בצה"ל כי הסורים ינסו לגמול לישראל, והערכות החירום הסורית הוסברה כהכנות של הסורים לפעולת עונשין נגד ישראל.

התוכנית האופרטיבית

בפקודת המבצע של דיביזיה 7 למלחמה, שנקראה "משרוע 110", הוגדרו משימותיו של הכוח המרוקני כדלקמן:⁶

החטיבה המרוקנית מתוגברת בגדוד טנקים (מרוקני), גדוד ארטילריה סורי ואמצעים הנדסיים (גשר צליחה ובולדוזר) תבקיע את קו ההגנה של צה"ל ותתקוף לכיוון מסעדה – בניאס- עין פית. בהמשך הייתה החטיבה המרוקנית מתוכננת לתקוף לכיוון תל דן.

הלחימה

כוח המשלוח המרוקני השתתף בהתקפה של דיביזיה 7 הסורית נגד כוחותינו בצפון רמת הגולן. ההתקפות של הכוח המרוקני החלו ב-6 באוקטובר בשעות אחר הצהריים ונמשכו על פי תיאור כוחותינו עד שעות הצהריים של ה-8 באוקטובר.

כוחותינו לא ידעו כי מדובר בכוח מרוקני וחשבו בטעות שמדובר בכוח קומנדו סורי, בשל המדים השונים שלהם (חלקם ירוקים וחלקם מנומרים). מהתיאורים ניתן להתרשם כי החיילים המרוקנים פעלו בתעוזה ובנחישות, אולם הפיקוד על הכוחות היה כושל.

בעקבות בלימת ההתקפה הסורית ונסיגת כוחותיהם, נערכו הכוחות המרוקניים להגנה במורדות החרמון באזור רימה, שוב במסגרת דיביזיה 7.

במהלך הלחימה היו לכוח המרוקני כ - 20 הרוגים, כ - 60 פצועים ו - 6 שבויים. גדוד הטנקים המרוקני איבד במלחמה כ - 18 טנקים.

כוח המשלוח המרוקני במצרים

ב - 9 בפברואר 1972 הגיע הרמטכ"ל המצרי שאזלי לביקור במרוקו ונפגש עם המלך חסן השני. המלך הביע את נכונותו לשגר כוח משלוח למערכה הצפויה והציע לשאזלי לבחור את היחידות המרוקאיות שיתאימו למשימה. שאזלי ערך במשך יומיים סיורים וביקורים בצבא מרוקו ובסופם ביקש כי מרוקו תשגר למצרים טייסת מטוסי F - 5 וחטיבת חי"ר.

שאזלי ביקר פעם נוספת במרוקו ב 17 בספטמבר 1973, סמוך לפרוץ המלחמה. בביקור זה הסתבר לוכי טייסת ה - F - 5 אותה ביקש, הייתה מעורבת בניסיון הפיכה נגד המלך ב - 16 באוגוסט 1972 וכל טייסיה ישבו בכלא, ואילו חטיבת החי"ר המובטחת כבר נשלחה לסוריה. לאור נתונים אלה ביקש שאזלי מהמלך חסן לשלוח למצרים לקראת המלחמה חטיבת חי"ר אחרת ונענה בחיוב.

מרוקו שלחה מיד עם היוודע דבר פרוץ הקרבות, חטיבת חי"ר למצרים. מרוקו השתמשה במטוסי חיל האוויר שלה וכן במטוסי חברת התעופה המרוקנית להעברה מהירה של הכוחות למצרים. מרוקו ביקשה גם את עזרתה של אלג'יריה להטסת הכוחות למצרים והנשיא הוארי בומדיין אישר את הבקשה והורה את חברת התעופה הלאומית לבצע את המשימה. אולם הטייסים הצרפתיים סירבו לבצע את המשימה בטענה שתקנות התעופה הבינלאומית אוסרות על חברות תעופה אזרחיות להטיס חיילים וכלי נשק לאזורי קרבות.⁷

סיכום

קיים מידע מועט אודות השתתפות כוח המשלוח המרוקני במלחמת יוה"כ בסוריה ומכל מקום תרומתו בפועל לתוצאות הלחימה הייתה שולית. אולם ההחלטה של מרוקו לשגר את כוח המשלוח כבר במרס 1973 ולאחר מכן ההודעה לישראל בספטמבר 1973 על החלטת המלך לשלוח "כוח סמלי" לסוריה מעוררות מספר שאלות?

השאלה הראשונה, מדוע החליטה מרוקו, שקיימה קשרים חשאיים חשובים עם ישראל מאז קיבלה עצמאות מצרפת ב - 1956, לשלוח במרס 1973 כוח משלוח לסוריה?

מצרים וסוריה ביצעו את הכנותיהן למלחמה בחשאיות רבה. הרמטכ"ל המצרי שאזלי ניהל אמנם מסע לגיוס כוחות משלוח פוטנציאליים לקראת עימות אפשרי אך הדבר נעשה מבלי לשתף את המדינות הערביות בפרטי תכניות המלחמה של מצרים וסוריה ועיתויה ואכן הפניה למדינות השונות לשגר את כוחות המשלוח נעשתה רק לאחר פרוץ הקרבות. יחסיה של מרוקו עם מצרים ידעו עליות ומורדות, אך בתקופת שלטונו של סאדאת חלה התקרבות בין שתי המדינות, זאת בניגוד ליחסי מרוקו - סוריה שהיו על פי רוב עוינים או צוננים. אולם למרות האמור לעיל, הגיע כוח משלוח מרוקני דווקא לסוריה כחצי שנה לפני פרוץ מלחמת יוה"כ.

אין בידנו מידע מבוסס על הסיבות להחלטה של מלך מרוקו ולפיכך ניתן רק לנסות ולהעריך כי ביסוד ההחלטה עמדו הסיבות הבאות: ב - 1971 וב - 1972 הצליח המלך חסן לסכל שני ניסיונות הפיכה בהן היו מעורבים בכירים במערכת הביטחון המרוקנית וכוחות צבא שסרו לפקודתם. נראה כי המהלך של שיגור הכוח לסוריה נועד להפגין את מחויבותו

למאבק הערבי – ישראלי לצרכי ביסוס מעמדו מבית ובעולם הערבי. בכך ניתן להסביר גם את הפרסום התקשורתי שניתן להגעת הכוח ללטיקיה בסוריה. שיגור הכוח דווקא לסוריה נועד להביא להפסקת הביקורת מצד אחת מהמבקרות העיקריות של בית המלוכה המרוקני. קיימת סבירות גבוהה כי במועד שיגור הכוח המרוקני לסוריה, המלך לא ידע על המלחמה הצפויה לפרוץ באוקטובר 1973 ומרוקו יכלה להמשיך במקביל עם קשריה החשאיים עם ישראל.

ייתכן והמהלך של שיגור כוח המשלוח לסוריה נבע גם מרצון להרחיק ממרוקו חלק מכוחות הצבא ואולי מפקדים ויחידות ספציפיים, משיקולי ביטחון בית המלוכה.

השאלה השנייה, מדוע דיווחה מרוקו לישראל על שיגור הכוח לסוריה בספטמבר 1973?

במהלך ספטמבר 1973 שולב הכוח המרוקני בהערכות החירום של הצבא הסורי בחזית רמת הגולן ושולב בנוהל הקרב של דיביזיה 7 לקראת המלחמה. על בסיס ההיכרות ארוכת השנים של מרוקו עם שרותי המודיעין של ישראל, ניתן לשאר שהמרוקנים סברו כי נוכחות הכוח המרוקני לא נעלמה מעיני המודיעין הישראלי ולפיכך לא היה צורך לכאורה להעביר את ההודעה בספטמבר בדבר שיגור כוח מרוקני סמלי לסוריה. מה גרם אם כן לדווח המרוקני?

כאן המקום להזכיר כי בספטמבר 1973 הגיע לישראל המלך חוסיין לפגישה דחופה עם ראש הממשלה גולדה מאיר והזהיר אותה מפני המלחמה הצפויה. יתכן כי גם חסן מלך מרוקו הבין כי עומדת לפרוץ מלחמה בה יהיה מעורב גם הכוח המרוקני ולפיכך **המסר לישראל היה בבחינת התרעה, שבדומה להתרעה הירדנית לא נקלטה בצד הישראלי.** יתכן שבשל הימצאות הכוח המרוקני בסוריה נמנעה מרוקו מהעברת מסר מתריע ממוקד יותר, אולי מחשש שהכוח המרוקני יפגע במהלך הקרבות ובמצב זה יהיה בית המלוכה אחראי בעקיפין לפגיעה בחיילים אותם שיגר לסוריה.

כאמור אין בידנו תשובות ברורות לשאלות, ומכל מקום, זמן קצר לאחר תום מלחמת יום הכיפורים חודשו הקשרים החשאיים עם מרוקו זו מלאה תפקיד חשוב בתהליך השלום עם מצרים.

הערות

¹ שמואל שגב, הקשר המרוקני, הוצאת מטר, תל אביב, 2008, ע"מ 138.

² שמואל שגב, הקשר המרוקני, הוצאת מטר, תל אביב, 2008, ע"מ 161.

³ שמואל שגב, הקשר המרוקני, הוצאת מטר, תל אביב, 2008, ע"מ 161.

⁴ חלק זה מבוסס על מסמכי שלל סוריים ומרוקניים.

⁵ Moroccan Army Battalion in Syria to Fight Against Israel, Jewish Telegraphic Agency, March 22, 1973.

⁶ המסמך נפל לידי כוחותינו במלחמה (מסמך שלל).

⁷ שמואל שגב, הקשר המרוקני, הוצאת מטר, תל אביב, 2008, ע"מ 162.